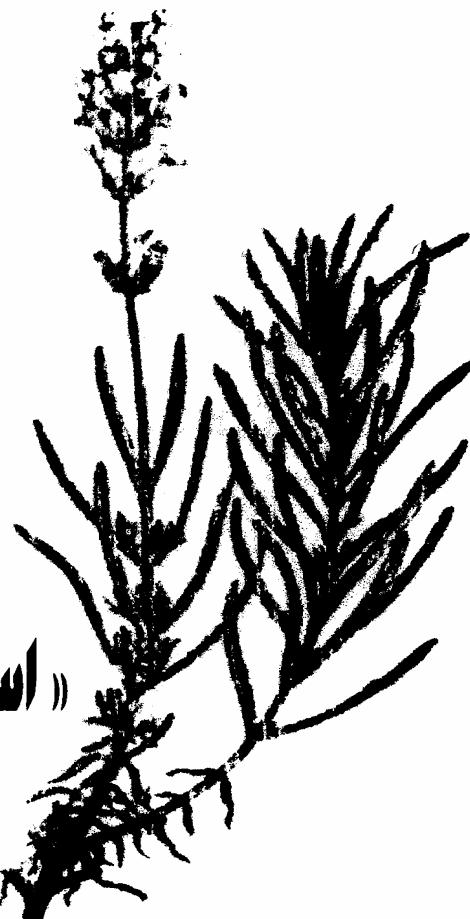

گیاه دارویی «اسطوخودوس»

فاطمه کاظمی فروز
دانشجوی دانشکده داروسازی شهید بهشتی

قدیم‌الایام از این گیاه جهت پاکیزه کردن و
شستشو استفاده می‌گردیده است.

در کتب قدیم طب ایران به گیاه
اسطوخودوس و خواص درمانی آن اشاره شده
است ولی متخصصین معتقد هستند گیاهی
که حکماء قدیمی به نام اسطوخودوس
می‌شناخته‌اند با گیاه لاواند متفاوت می‌باشد.
اسطوخودوس مصارف درمانی متعددی
داشته و در صنایع داروسازی و دامپزشکی

اسطوخودوس گیاهی است بوته‌ای از
خانواده نعناییان (Labiatae) می‌باشد که
رسنگاه طبیعی آن نواحی مدیترانه، هند، جنوب
غربی آسیا است. سی گونه مختلف از این گیاه
شناسایی شده که تنها یک گونه آن به طور طبیعی
در ایران می‌روید. این گیاه امروزه در دنیا با نام
«لاواند» معروف است. منشا این واژه از زبان
لاتین می‌باشد به معنای «شستن و پاک کردن» و
این نامگذاری از آن جهت انجام یافته که در

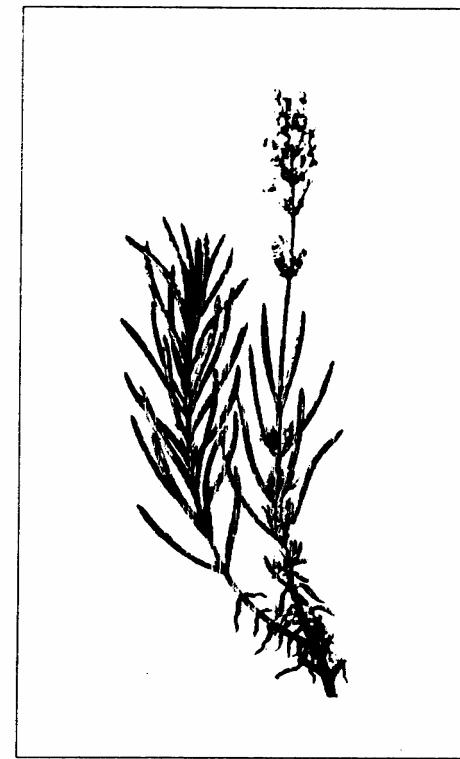
کاشته می شود.

آثار درمانی این سه گونه مشابه می باشد
ولی اسانس آنها از لحاظ مرغوبیت و ترکیب اجزا
تفاوت های مختصری دارد، همین طور از نظر
ظاهری نیز اندکی متفاوت هستند. لاواند حقیقی
بوته ای به طول حدود ۶۰-۳۰ سانتی متر است در
حالی که لاواند بزرگ یک متر طول دارد.

در کتب قدیم طب ایران به گیاه
اسطوخودوس و خواص درمانی آن
الشاره شده است ولی متخصصین معتقد
هستند گیاهی که حکماء قدیم
بعنوان اسطوخودوس معرفت نداشته اند
با گیاه «لاواند» متفاوت است.

برگ های این گیاه دراز و باریک و نوک تیز
می باشد و گلهای آبی رنگ دارد که از مالش آن
بویی شبیه کافور استشمام می شود.
بخش سورد استفاده این گیاه، گل و سر
شاخه های گلدار آن است. جهت مصرف دارویی
ساقه گلدار را چیده، در هوای گرم و خشک روی
سبدی در سایه و در مسیر جریان هوا قرار
می دهند، پس از آن که گلها روی ساقه خشک
گردید آن را جمع آوری می کنند.

اسطوخودوس از نظر حکماء طب سنتی
گیاهی گرم، خشک، مقوی قوای دماغی و
بازکننده گرفتگی ها است. اعتقاد بر این می باشد
که اگر سر شاخه های گلدار و خشک شده آن را با
عسل به صورت مربا درآورد و هر شب صرف
گردد سبب تقویت ذهن و حافظه، رفع فراموشی،

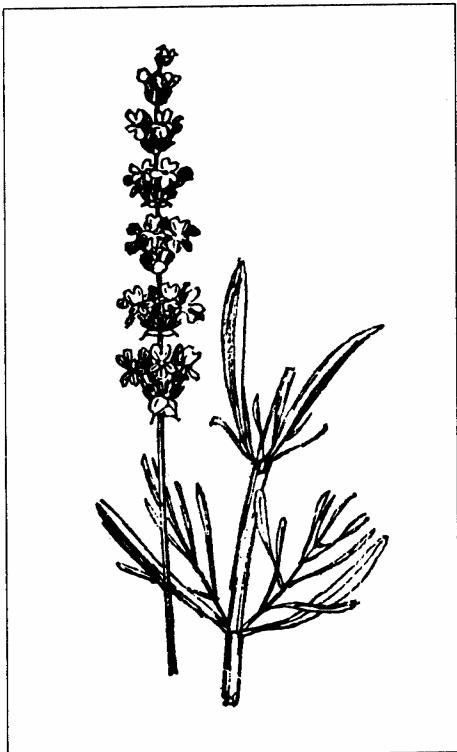

به کار می رود. اسانس آن نیز از اهمیت زیادی در
صنایع عطر سازی و آرایشی برخوردار است.
سه گونه معروف این گیاه که جهت مصارف
درمانی و اسانس گیری به کار می رود عبارتند از:
۱- لاواند حقیقی که نام علمی آن
«*Lavandula officinalis*» یا «*Lavandula vena*»
است.

۲- «لاواند بزرگ» با نام علمی «*Lavandula spica*»
که در عربی به خزامی معروف می باشد.
۳- سومین گونه مورد استفاده
«*Lavandula stoechas*» است که با نام های
اسطوخودوس، ضرم و شاهسپرم هم معروف
است. این گونه در ایران وجود ندارد ولی لاواند
حقیقی به طور زیستی در باغها و گردشگاهها

مهم بسیاری از نسخه‌های مرکب گیاهی جهت درمان بیماری‌های مختلف به خصوص سردردها می‌باشد.

اسطوخودوس (لاآند) دفع کننده بسیار خوب حشرات هم هست. نیمکوب سر شاخه‌های گلدار لاآند درون پارچه‌های نازک جهت معطر ساختن البسه و دفع حشرات همچون بید استفاده می‌شود. همچنین از آن در تهیه لوسيون‌های

معطر دفع کننده حشرات بهره برداری می‌گردد. اسانس لاآند به صورت عمده در صنایع عطر سازی و آرایشی به کار می‌رود و از اجزای اصلی ادکلن‌ها است. اسانس گیری از سرشاخه‌های گلدار و تازه گیاه و با روش نقطیر با بخار آب صورت می‌گیرد. هر چه این

درمان صرع و وسواس و سرگیجه و سردرد و خواب رفتگی اعضا و برطرف کننده غم و اندوه است. به این لحاظ آن را «جاروی دماغ» لقب داده‌اند.

جهت بیماری‌های سینه و رفع سرفه و زکام نافع بوده و برونشیت را درمان می‌کند. مالیدن جوشانده آن بر عضو در رفع ناراحتی‌های نقرس، کوفتگی عضلات، خون مردگی و بررفتگی‌ها موثر می‌باشد. ضماد این گیاه جهت رفع درد مفاصل را مفید و کارآ می‌داند. همچنین لزکمپرس تهیه شده از گلهای آن برای کاهش بردهای روماتیسمی و عصبی استفاده می‌گردد. لاآند حقیقی در انگلستان به فور کشت داده می‌شود و تنظوری از آن تهیه می‌گردد که به عنوان نیرو دهنده قلب، بادشکن و ضد هیستری به مصرف می‌رسد.

برگ‌های اسطوخودوس دراز و باریک و نوک تیز است و گلهای آبی رنگ دارد که از مالش آن بویی شبیه کافور استشمام می‌شود.

اسطوخودوس مقوی معده، معرق، مدر ملایم و مسهل است. ترشح صفررا زیاد کرده، خارج شدن آن را هم آسان می‌نماید. گاز معده و رویده را تحلیل برده و از جمله گیاهانی است که قاعدگی را باز می‌کند، از این رو نباید هنگام بارداری مصرف گردد.

لين گیاه به سبب اثرات متعددی که بر سیستم‌های مختلف بدن دارد یکی از اجزای

اسانس قادر است سردردهای یک طرفه، دو طرفه و میگرنی را برطرف کند. همین طور در ناراحتی‌های سینه مؤثر می‌باشد. مالیدن این پماد به روی سینه به منظور رفع احتقان ریوی که اغلب پس از برخاستن از یک بیماری ریوی پیش می‌آید توصیه می‌گردد. استفاده از آن در درمان آسم، گریپ، لارنژیت هم گزارش شده است.

ملاحظه می‌گردد که اسطوخودوس هم مثل بسیاری از گیاهان دارویی دارای اثرات متنوع و متعددی به روی سیستم‌های مختلف بدن است و در درمان بیماری‌های مختلف قابل استفاده می‌باشد که به لحاظ وجود اجزای فارماکولوژیک متنوع در آن است. از این روجه استفاده از این گیاه لازم می‌باشد توسط داروسازان در تهیه فرمولاسیون‌های مختلف دارویی به کار رود و در بیماری‌های مختلف توسط پزشکان تجویز شود.

کار سریع‌تر انجام پذیرد، اسانس از مرغوبیت بیشتری برخوردار می‌باشد. اسانس لاواند حقيقی بیشترین مرغوبیت را دارد و حاوی الكلهای مهمی چون ژرانیول، لینالول بوده و به رنگ زرد روشن با بوی مطبوع و ملایم است.

اسانسی که از لاواند کبر تهیه می‌شود به اسانس «آسپیک» معروف است و مرغوبیت آن کمتر از اسانس لاواند حقيقی می‌باشد و از آن در تهیه عطرهای ارزان قیمت استفاده می‌گردد. تهیه هر کیلو از این اسانس نیاز به ۱۶۰ کیلوگرم سرشاخه گلدار گیاه دارد.

اسانس «لاواند» به صورت عمدۀ در صنایع عطرسازی و آرایشی بدکار می‌رود و از اجزای اصلی ادکلن‌ها است.

منابع:

- ۱- زرگریع. گیاهان دارویی. چاپ ۴. جلد ۲. تهران: انتشارات دانشگاه تهران؛ ۱۳۶۹: ۲۰-۲۹.
- ۲- میرحیدر. معارف گیاهی. چاپ ۲. جلد ۵. تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی؛ ۱۳۵۷: ۲۱۵-۲۲۰.
- ۳- فیسبی. ح. المعجم الاعشاب و النباتات الطبيه. بيروت: دارالكتب العلمي؛ ۱۹۹۳: ۲۵-۲۰.
- ۴- توکلی صابری م (مترجم). گیاهان دارویی. چاپ ۲. تهران: روزبهان؛ ۱۳۶۸: ۱۲۵.
- ۵- نراقی. م. نسخه‌های شفابخش. چاپ ۴. تهران: امیرکبیر؛ ۱۳۶۸: ۲۵-۳۰.
6. Tyler VE. Speedie MK. Robbers JE. pharmacognosy and pharmacobiotechnology. First ed. London: Williams and Wilkins; 1996: 93
7. Evans WC. Trease and Evan's Pharmacognosy. 14th ed. Philadelphia: Saunders; 1996: 262
8. Martindale : The Extra Pharmacopoeia. 31th ed. vol 2. London: Pharmaceutical press. 1992; 1719, 1755

امروزه در فرانسه و اسپانیا اسانسی به نام «لاواندین» تهیه می‌شود که محصول گیاه دورگه‌ای است که از لاواند حقيقی و لاواند کبر به وجود آورده‌اند، مرغوبیت لاواندین بیش از آسپیک می‌باشد.

اسانس‌های لاواند علاوه بر صنایع عطر سازی، مصارف دارویی هم دارد. این اسانس ضد عفونی کننده بسیار خوب محسوب می‌شود و از آن در شستشوی زخم‌ها استفاده می‌گردد و بند آورنده خون‌ریزی و التیام دهنده زخم‌ها است.

پماد حاوی اسانس لاواند به طور موضعی در رفع دردهای رماتیسمی مصرف می‌شود. این